

Cyberprzemoc:

jak uchronić dzieci i młodzież przed niebezpieczeństwem w cyberprzestrzeni

opracowane na podstawie materiałów
po szkoleniu ORE na platformie Zoom
w dniach 8-9 grudnia 2020,
prowadzonego przez Macieja Sopyło

Przemoc
rówieśnicza
(bullying -
nękanie)
Charakteryzuje
się (za Dan
Olweus):

- regularnością,
- nierównowagą sił
- intencjonalnością
- odczuwalnymi skutkami dla wszystkich zaangażowanych stron, niezależnie od roli
- rodzaje agresji: fizyczna, werbalna, relacyjna (wykluczenie)

Cyberprzemoc a przemoc rówieśnicza (za Pyżalski)

- zjawisko wspierające: rozhamowanie, na którą składa się anonimowość, niewidoczność, asynchroniczność, tekstualność kontaktu; wszystko to sprawia, że sprawca nie widzi ofiary i konsekwencji tego, co robi, przynajmniej nie od razu.
- ALE wg badań większość ofiar cyberprzemocy zna sprawcę bądź sprawców - wie kim jest/są.
- **ciągły dostęp sprawcy do ofiary - to różni cyberprzemoc od klasycznej przemocy.**

Cyberprzemoc a żart

żart a krzywda:

w badaniach prof. Pyżalskiego :

40 proc. uczniów i uczennic przyznaje, że wysłało komuś żart, który w efekcie wyrządził krzywdę.

(Cyber)przemoc w liczbach

EU Kids Online 2018 - część dot. Polski:

- 32,3 proc. respondentów w wieku 9 - 17 lat doświadczyła w ciągu ostatniego roku przemocy rówieśniczej offline i online. Ponad 20 proc. - kilka razy, 5 proc. - przynajmniej raz w miesiącu, 8 proc. - raz w tygodniu lub częściej (3 proc. codziennie),
- 20 proc. nie chciało odpowiedzieć na to pytanie,
- ponad 27 proc. respondentów w wieku 9 - 17 lat stwierdziło, że w ciągu ostatniego roku byli sprawcami przemocy rówieśniczej offline i online. Ponad 45 proc. - kilka razy, 11,4 proc. - przynajmniej raz w miesiącu, ponad 18 proc. - raz w tygodniu lub częściej (10 proc. codziennie),
- niemal 30 proc. nie chciało odpowiedzieć na to pytanie,
- **brak różnicy między częstotliwością bycia sprawcą online i offline.**

(Cyber)przemoc a pandemia

Badanie „Zdalne nauczanie a adaptacja do warunków społecznych w czasie epidemii koronawirusa” (Ptaszek, Dębski, Pyżalski, Bigaj, Stunża):

5 procent respondentów czuje, że ich relacje z rówieśnikami podczas pandemii są lepsze niż przed zamknięciem szkół. Nie wiadomo, dlaczego tak jest, ale jedną z hipotez może być to, że są to ofiary przemocy rówieśniczej.

Negatywne doświadczenia w sieci (wszystkie)

EU Kids online 2020 - część dot. Polski:

- 25 proc. osób w wieku 9 -16 lat doświadczyło w ciągu minionego roku negatywnych doświadczeń w sieci, które sprawiły, że były zdenerwowane (upset), 8 proc. doświadczało takiego stanu przynajmniej raz w miesiącu.
- 39 proc. stwierdziło, że “zawsze” wiedziało jak reagować na zachowanie innych, które im się nie podoba, 26 - “często”, ale 20 proc. - tylko “czasem” a 15 - “nigdy” nie wiedziało, co robić.
- Młodzi Polacy i Polki często zgłaszają tego typu zachowania (13 proc. - nauczycielom i nauczycielkom), nie zgłosiło ich jednak nikomu 9 proc.
- **38 proc. respondentów i respondentek wskazało, że było sprawcami przemocy rówieśniczej, 40 proc. - że jej doświadczyło.**
- spośród tych 40 proc. online przynajmniej kilka razy w miesiącu doświadczyło jej 13 proc. osób (najwięcej spośród badanych krajów), offline - 11. proc.
- spośród 38 proc. sprawców i sprawczyń, 11 proc. było zaangażowanych w to online przynajmniej kilka razy w miesiącu (najwięcej spośród badanych krajów), 9 proc. - offline.

Cyberprzemoc a klasyczna przemoc (za Pyżalski)

- ofiary i sprawcy przemocy klasycznej są też często ofiarami i sprawcami cyberprzemocy i odwrotnie
- ofiary przemocy klasycznej mogą odreagowywać emocje w sieci i bywają sprawcami cyberprzemocy.

Hejt, mowa nienawiści
- to samo czy co innego?

Hejt i mowa nienawiści

Definicja mowy nienawiści RE:

Wszelkie formy wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nienawiści bazujące na nietolerancji m.in.: nietolerancję wyrażającą się w agresywnym nacjonalizmie i etnocentryzmie, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, imigrantów i ludzi o imigranckim pochodzeniu. Definicja Rady Europy, za:

<http://www.mowanienawisci.info/post/rada-europy>

Mowa nienawiści

Kodeks Karny:

Art. 256.

§ 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.

Art. 257.

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególną osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Hejt

Kodeks karny - zniesławienie:

Art. 212.

§ 1. Kto pomawia inną osobę, grupę osób, instytucję, osobę prawną lub jednostkę organizacyjną niemającą osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 4. Ściganie przestępstwa określonego w § 1 lub 2 odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Hejt

Kodeks karny - znieważenie (zniewaga):

Art. 216.

§ 1. Kto znieważa inną osobę w jej obecności albo choćby pod jej nieobecność, lecz publicznie lub w zamiarze, aby zniewaga do osoby tej dotarła, podlega grzywnie albo karze ograniczenia wolności.

§ 2. Kto znieważa inną osobę za pomocą środków masowego komunikowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

§ 3. Jeżeli zniewagę wywołało wyzywające zachowanie się pokrzywdzonego albo jeżeli pokrzywdzony odpowiedział naruszeniem nietykalności cielesnej lub zniewagą wzajemną, sąd może odstąpić od wymierzenia kary.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

§ 5. Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego.

Hejt

Kodeks wykroczeń - wulgaryzmy:

Art. 141.

Kto w miejscu publicznym umieszcza nieprzyzwoite ogłoszenie, napis lub rysunek albo używa słów nieprzyzwoitych, podlega karze ograniczenia wolności, grzywny do 1500 złotych albo karze nagany.

Przestępstwa, których znamiona może wypełniać cyberprzemoc

Ich lista jest długa i otwarta - **cyberprzemoc może mieć różne przejawy.**

Najczęściej różne formy cyberprzemocy wiązane są z następującymi artykułami kodeksów:

- art. 23 i 24 kc (**naruszenie dóbr osobistych**)
- art. 141 kw (**wulgaryzmy**)
- art. 190 i 107 kw (**nękanie**)
- art. 190a kk (**groźba**)
- art. 191 kk (**utrwalanie i rozpowszechnianie wizerunku nagiej osoby bez jej zgody**)
- art. 267, 268, 268a kk (**włamanie do danych informatycznych, niszczenie danych**)
- art. 256 i 257 kk (**przestępstwa z nienawiści**)

Piramida
nienawiści -
przemoc
zaczyna się od
języka

PIRAMIDA NIENAWIŚCI GORDONA ALLPORTA (1954)

Linki kodeksów karnych

Kodeks karny:

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

Kodeks cywilny:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>

Kodeks wykroczeń:

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19710120114/U/D19710114Lj.pdf>

Kodeks postępowania karnego:

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>

Przestępstwo publicznoskargowe – a prywatnoskargowe

Kodeks karny:

Art. 304.

§ 1. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Komentarz: w przypadku czynów ściganych z oskarżenia prywatnego obowiązkiem dyrektora placówki jest zawiadomienie opiekunów o możliwości ściągania. W przypadku podejrzenia przestępstwa publicznoskargowego dyrektor ma obowiązek zgłosić je policji lub prokuraturze. Wytyczne nie są jednak precyzyjne co do przestępstw publicznoskargowych, do ścigania których potrzebny jest wniosek osoby pokrzywdzonej a postępowanie dyrektorów i dyrektorek placówek w tym względzie jest różne (patrz dalej - procedury bezpieczeństwa online).

Procedury bezpieczeństwa online - po co je tworzyć?

- warto, by w podobnych sytuacjach kadra pedagogiczna reagowała w ten sam sposób,
- dają one poczucie pewności, jak postępować w danej sytuacji,
- pozwalają działać w sposób kompleksowy i uporządkowany - od profilaktyki po interwencję,
- porządkują i budują współpracę z instytucjami, które mogą wspierać szkołę w profilaktyce i radzeniu sobie w trudnych sytuacjach
- pozwalają ustalić, w których sytuacjach konieczne jest zgłoszenie sytuacji policji lub prokuraturze,
- pozwalają włączyć w działania rodziców, uczniów i uczennice.

Procedury bezpieczeństwa online - jak je tworzyć?

- **Wspólnie i w zespole.** Świat wyzwań cyfrowych zmienia się tak szybko, że jedna osoba, nawet najbieglejsza, nie poradzi sobie z wszystkimi tematami. Stworzone przez jedną osobę procedury będą dokumentem “do szuflady”, nie wspomogą szkoły w codziennej pracy.
- **Włączając otoczenie szkoły.** Rodzice a także w pewnym zakresie (diagnoza) uczniowie i uczennice włączeni w tworzenie procedur łatwiej je zaakceptują, mogą też wiele wniesić. Podobnie instytucje jak policja, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, organizacje zajmujące się profilaktyką zagrożeń, być może prawnik/prawniczka organu prowadzącego itd.
- **Krok po kroku.** Warto, by zespół zaczął od lektury badań na temat zagrożeń, następnie zrobić diagnozę zagrożeń online w szkole i jej otoczeniu, następnie zaczął prace nad procedurą reagowania na zagrożenie najbardziej realne i dotkliwe. Po jej wypracowaniu warto poddać procedurę dyskusji, spróbować zdobyć dla niej akceptację lub opinię na jej temat od instytucji zewnętrznych (policja, organ prowadzący), przyjąć w gronie rady, rodziców i uczniów/uczennic.
- **Na przypadku.** Pracując nad procedurami warto mieć przed oczami sytuacje związane z danym zagrożeniem, które zdarzyły się w szkole lub mogą się zdarzyć.
- Precyzując, **kto odpowiada** za dane czynności procedury.
- Wiążąc z nimi **działania profilaktyczne.**
- **Sprawdzając czy działa i aktualizując ją.**
- Wspierając się **wytycznymi MEN i innymi materiałami** (patrz przydane linki), które jednak nie są gotowymi procedurami, przyjęte 1:1 nie będą działać, trzeba je dostosować do realiów szkoły i przedyskutować

Procedury bezpieczeństwa online

- Działania wobec zdarzenia
- Działania wobec uczestników/uczestniczek /z uczestnikami/uczestniczkami
- Działania wobec instytucji/z instytucjami.

Rekomendacje MEN

<https://www.ore.edu.pl/2020/09/bezpieczna-szkola-poradnik/>

(patrz zwłaszcza strona 85)

Rekomendacje NASK

<https://akademia.nask.pl/standard-bezpieczenstwa-online-placowek-oswiatowych---nowe-wydanie.html?fromsearch>

(patrz zwłaszcza str. 36)

Praca ze świadkami, ofiarami, sprawcami i ich opiekunami

Trójkąt cyberprzemocy

- W sytuacji cyberprzemocy zwykle mamy do czynienia z trzema rolami: **sprawcą/ sprawczynią, ofiarą oraz świadkami.**
- **Role** te bardzo często są **wymienne i płynne** - ofiara, która odpowiedziała przemocą staje się sprawcą. Pierwotny sprawca może stać się ofiarą.
- **W pracy profilaktycznej warto pamiętać o roli świadka.** Nie niesie ona z sobą zwykle tak dużego ładunku emocjonalnego jak bycie ofiarą czy sprawcą, tymczasem to od zachowania świadków bardzo dużo zwykle zależy.
- Pracując z dziećmi i młodzieżą warto **uzmysławiać im, co mogą zrobić w każdej z tych ról.** Wzmacniać zachowania konstruktywne, prowadzące do wygaszenia cyberprzemocy oraz pokazywać niewłaściwość innych - często nieskutecznych jeśli chodzi o osiągnięcie celów (np. wyśmiewanie nie prowadzi do przekonania do własnych racji).
- Warto nie tylko mówić, jak reagować, ale **ćwiczyć reakcje** (np. odgrywanie scenek) czy **sprawdzać w praktyce rozwiązania techniczne** (np. każdy sprawdza gdzie są opcje zmiany ustawień prywatności Facebooka czy jak zgłosić hejt).

Uczucia, motywacje i potrzeby

- Pracując ze sprawcami, ofiarami czy świadkami i ich opiekunami warto uzmysławiać sobie, jakie uczucia, motywacje i potrzeby mogły stać za danym zachowaniem.
- Uczucia i potrzeby to coś, co często trudno nam nazwać. Dlatego warto, by podczas rozmowy o nich udostępniać dzieciom i młodzieży ich listy.

Rozmowy ze sprawcami, ofiarami świadcami i ich opiekunami

Przed rozmową warto zadać sobie poniższe pytania.

Odpowiedź na wszystkie lub większość z nich powinny znajdować się w szkolnych procedurach reagowania na zagrożenia online.

- Kto rozmawia?
- Z kim najpierw?
- Jak szybko?
- Razem czy osobno?
- Konfrontować czy nie?
- Kiedy rodzice?
- Czyi rodzice najpierw?
- Jaka profilaktyka?
- Z kim?
- Gdzie?
- Kiedy?
- Warto także być w kontakcie z sobą, swoimi emocjami i ciałem. Gdy wiemy, że rozmowa może w danej chwili nas przerosnąć, poprośmy o pomoc.

Promocja prorozwojowych i prospołecznych aktywności w sieci

Prof. Jacek Pyżalski podkreśla, że częstą **przyczyną** ryzykownych zachowań dzieci i młodzieży w sieci jest nuda.

Zachęcanie i pokazywanie, jak wykorzystać sieć do własnego rozwoju można więc uznać za działanie profilaktyczne, także w zakresie cyberprzemocy.

Miejsca, w
których warto
aktualizować
wiedzę i
szukać
inspiracji

- Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę
<https://fdds.pl>
- Strona prof. Jacka Pyżalskiego
<http://www.jacekpyzalski.pl>
- Materiały ORE
https://www.ore.edu.pl/2015/06/profilaktyka-agresji-i-przemocy_2/
- Kooperatywa Trenerska
www.facebook.com/kooperatywatrenerska
- Edukacja prawna przy Sądzie
<http://www.gdansk.so.gov.pl/edukacja-prawna>
- ORE – Profilaktyka agresji i przemocy
https://www.ore.edu.pl/2015/06/profilaktyka-agresji-i-przemocy_2/
- Strona ze scenariuszami i katalogiem kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych:
<https://edukacjamedialna.edu.pl/kompetencje/>
<https://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/cyberprzemoc/>

Materiały filmowe

- “Jak powstrzymać nękanie”:
<https://www.youtube.com/watch?v=WpKfX2qvmbc>
- Sieciaki:
<https://sieciaki.pl/tv/1,filmy,2/id/43>
- Owce w sieci:
<https://www.youtube.com/watch?v=BjvEcods930>

Oraz filmy: „Na zawsze” (FDDS) i „Cyberbully”